

Herstatt Bank Vakası

Çağatay Mirgen¹

Özet

Herstatt Bank vakası, 1974 yılında Almanya’da gerçekleşen ve uluslararası finansal sistem üzerinde derin etkiler bırakan önemli bir bankacılık krizidir. Bankanın iflası, döviz işlemlerinde zaman farkından kaynaklanan takas riskini (Herstatt riski) ortaya çıkarmış ve bu olay, küresel bankacılık düzenlemelerinde önemli reformların yapılmasına yol açmıştır. Bu reformlar arasında Basel Komitesi’nin kurulması ve CLS Bank International gibi sistemlerin geliştirilmesi yer almaktadır. Herstatt Bank’ın iflası, uluslararası bankacılık sisteminin kırılganlığını ve mevcut düzenleyici çerçevelerin yetersizliğini göstermiştir. Bu vaka, küresel finansal istikrarı artırmak için uluslararası iş birliğinin önemini vurgulayan bir dönüm noktası olmuştur.

1. Giriş

Herstatt Bank’ın (Bankhaus Herstatt) çöküşü, 1974 yılında Almanya’da yaşanan ve küresel finansal sistem üzerinde derin etkiler bırakan önemli bir vakadır. Bu vaka, döviz piyasalarında büyük kayıplara uğrayan bankanın iflas etmesiyle sonuçlanmış ve uluslararası bankacılık düzenlemelerinde önemli değişikliklere yol açmıştır. Herstatt Bank’ın iflası, döviz işlemlerinde ciddi aksaklıklara neden olmuştur. Bankanın iflas ettiği gün, birçok uluslararası banka, Herstatt Bank’a büyük miktarlarda döviz göndermiş, ancak karşılığında ödeme alamamıştır. Bu durum, takas riskinin (settlement risk) önemini ve döviz işlemlerindeki zaman farklarının yaratabileceği sorunları ortaya koymuştur. Takas riski, bir döviz işleminin iki ayağı arasında zaman farkı olması durumunda ortaya çıkan ve karşı tarafın iflas etmesi durumunda ödemelerin tamamlanamaması riskini ifade etmektedir (Fight, 2004: 166). Bu risk aynı zamanda Herstatt riski olarak da adlandırılmaktadır. Tüm bankalar bu riski yönetmeye ve bu şekilde potansiyel kayıpları azaltmaya çalışmaktadırlar (King, 2000: 34).

1 Dr. Öğr. Üyesi, Milli Savunma Üniversitesi, Kara Astsubay Meslek Yüksekokulu, İşletme Yönetimi Bölümü, cmirgen@msu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-0970-0121.

Herstatt Bank vakasının en dikkat çekici yönlerinden biri, bankanın döviz piyasalarında büyük ve riskli işlemler yürütmesi ve dolar hareketleri beklenmedik şekilde değiştiğinde büyük kayıplar yaşamasından kaynaklanmaktadır. Alman denetleyici kuruluşu, Herstatt'ın bankacılık faaliyetlerini yürütme lisansını geri çekmiş ve banka için zorunlu tasfiye sürecini başlatmıştır. Bankanın döviz pozisyonlarına olan riski, sermayesinin üç katı kadar olup, açık döviz pozisyonları bankanın limitinin seksen katına kadar çıkarak 25 Milyon Alman Mark (Deutsche Mark-DEM)'ına ulaşmıştır. Herstatt Bank'ın iflası, döviz işlemlerindeki riskleri ve bankacılık sisteminin kırılganlığını gözler önüne sermiştir (Davis vd., 2023: 77). Herstatt Bank'ın çöküşü, yalnızca bankanın kendisi için değil, aynı zamanda uluslararası finansal sistem için de büyük bir kriz yaratmıştır. Herstatt Bank vakası, uluslararası finansal sistemde önemli dersler alınmasına ve bankacılık düzenlemelerinde köklü değişikliklere yol açmıştır. Bu kapsamda Basel Komitesi ve CLS Bank International'ın kurulması gibi reformlar ile küresel finansal istikrarı artırmak için atılan önemli adımlar atılmıştır. Basel Komitesi denetimde uluslararası iş birliğini teşvik etmek, bankalar için minimum sermaye yeterliliği standartlarını belirlemek ve finansal sistemin istikrarını ve güvenilirliğini güçlendirmek amacıyla kurulmuştur. CLS Bank International ise uluslararası döviz işlemlerinde ödeme riski yönetimi sağlayan bir kuruluş olarak önemli bir role sahiptir. CLS (Continuous Linked Settlement), 2002 yılında kurulmuş olup, döviz işlemlerinin ödemelerindeki riski azaltmayı amaçlamaktadır. Bu sistem, dünya genelinde birçok büyük bankanın katılımıyla çalışmaktadır ve her iki tarafın da aynı anda ödeme yapmasını sağlayarak takas riskini ortadan kaldırmaktadır. CLS Bank International, Bank for International Settlements (BIS) tarafından düzenli olarak denetlenmektedir. Ayrıca bu sistemin güvenilirliği ve etkinliği BIS raporlarında sıkça vurgulanmaktadır (BIS, 2013). CLS, aynı gün valörlü döviz işlemlerinde takas riskini ortadan kaldırarak piyasa katılımcılarının karşı taraf riskini yönetmelerine yardımcı olmaktadır. Bu, özellikle büyük hacimli işlemlerde kritik bir öneme sahiptir (Leinonen, 2003). Bu kapsamda Herstatt Bank vakasından dersler alınmış ve bankalar arasında takas riskinin önlenmesi için önemli adımlar atılmıştır. Bu çalışmada Herstatt Bank vakasına ilişkin gerçekleşen durumun, aşamalarıyla gözler önüne serilmesi amaçlanmaktadır.

2. Küresel Finansal Krizlerin Genel Bir Değerlendirmesi

Küresel finansal krizlerin uluslararası finans merkezleri üzerindeki ana etkisi, faaliyetlerinde yavaşlama meydana getirmesidir. Bu durum, özellikle yabancı meselelerde ve uluslararası sermaye akışlarında, uluslararası finans

merkezlerinin birincil işlevinde belirgin olmaktadır. 1890'daki Baring krizi sonrasında Britanya'dan yapılan sermaye ihracatı, 1889'da 123 milyon £'dan 1893'te 32 milyon £'a düşmüştür ve 1894'ten itibaren yavaş yavaş artmaya başlamıştır ancak 1900'den önce kriz öncesi seviyelere ulaşamamıştır. Fransız sermaye ihracatı da benzer şekilde, 1890 ve 1891 arasında 913 milyon Franktan 127 milyon Frank'a düşmüştür, ancak Britanya'dan daha erken toparlamıştır. Büyük Buhran sırasında daha da büyük bir düşüş yaşanmıştır. New York'ta sunulan yabancı krediler, uluslararası fonların ana sağlayıcısı olarak, 1924 ile 1929 arasında ortalama yaklaşık 1 milyar dolardan 1932 ve 1933'te 100 milyon doların altına düşmüştür. Londra'da, Britanya İmparatorluğu dışındaki yabancı krediler neredeyse tamamen durmuştur, ancak imparatorluk ihraçları, 1932 ile 1938 arasında 187 milyon £'a ulaşarak on yıl boyunca devam etmiştir (Cassis ve Wójcik, 2018: 6).

Eurodollar piyasasının etkileyici ve düzenli büyümesi, 1970'lerin ortalarındaki banka iflaslarının ardından ani bir durma noktasına gelmiştir. Özellikle 26 Haziran 1974'teki Herstatt Bank'ın iflası buna sebep olmuştur. Yabancı krediler, birkaç yıl sonra değişken faizli Eurokrediler şeklinde yeniden başlamıştır. Amerikan ve Avrupa bankaları, 1973 ve 1978 petrol şoklarının ardından gelen büyük miktardaki petrol gelirlerinin etkisiyle riskli bir şekilde büyümüştür. Ağustos 1982'de Latin Amerika borç krizi, Meksika'nın dış borçlarını ödeyemeyeceğini açıklamasıyla başlamıştır. Bu durum, bölgedeki birçok ülkenin ekonomik istikrarını sarsmış ve uluslararası finansal sistemde önemli değişikliklere yol açmıştır. Kriz, büyük ölçüde petrol fiyatlarının düşmesi ve borç alan ülkelerin ekonomik yönetimlerindeki zayıflıklar nedeniyle meydana gelmiştir (Cassis ve Wójcik, 2018: 6). Şubat 1990'da Drexel Burnham Lambert Group'un iflası, Londra'daki iştiraki Drexel Burnham Lambert Trading'in döviz ve altın piyasalarında aktif olduğu için sorunlar yaratmıştır. Temmuz 1991'de BCCP'nin tasfiyesi, İngiltere ve Japonya'daki döviz karşı taraflarına kayıplar meydana getirmiştir. Ağustos 1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılması neticesinde Sovyetler Birliği'nde faaliyet gösteren veya orada bulunan bazı finansal kuruluşlar belirsizliklerden etkilenmiştir. Şubat 1995'te Baring Brothers'ın çöküşü, yine sorunlara neden olmuştur (Galati, 2002: 56). Japon bankalar, 1992'de varlık fiyatı balonunun patlaması ve 1997-1998 bankacılık krizinin ardından yabancı piyasalardan çekilmiştir (Cassis ve Wójcik, 2018: 6).

Son yirmi yılda, uluslararası bankacılık sektörü birçok skandalın konusu olmuştur. En büyük ve skandal yaratan bankacılık olaylarından biri ise, 1974'te, döviz ticaretindeki kayıplar nedeniyle, Almanya'daki Herstatt Bank'ın, diğer bankalara olan yükümlülüklerini yerine getiremediğinde iflas etmesidir. Yine başka bir örnekte, 1982'de Banco Ambrosiano, ciddi mali

dengesizlikler yaşamıştır ve bu durum Bank of Italy tarafından gerçekleştirilen teftişler sonucu gün yüzüne çıkmıştır. Yaklaşık 1,4 milyar dolarlık borcun hesabını veremeyen ve müşteri çekimlerindeki artış bankanın yetersiz işletme sermayesi ile birleşmesi neticesinde bankanın kapatılmasına neden olmuştur. Temmuz 1991’de Bank of Credit and Commerce International’ın (BCCI) çöküşü meydana gelmiştir; bu, alacaklılar için en az 9,25 milyar dolar kayba neden olmuştur. Temelde, banka yeterince denetlenmemiş ve yetkililer, zarar onarılamaz hale gelene kadar bankaya sahtekârlık uygulamalarını keşfedememiştir (Rodriguez, 1994: 213).

1974’te Herstatt Bank’ın çöküşü ve döviz piyasalarının büyümesi, yerleşim riskinin sistemik etkilerini vurgulamıştır. Son yirmi yılda, bankacılık sisteminin yerleşim riskini kontrol altına alma yeteneğini artırmak için adımlar atılmıştır. Bu adımlar, bir işlemin iki ayağı arasındaki gecikmeyi azaltmak ve karşı taraflar arasındaki yerleşim akışlarını azaltacak mekanizmalar geliştirmek üzerine odaklanmıştır. CLS Bank International’ın uygulaması ile önemli ilerleme kaydedilmiştir. CLS, özel sektör piyasa katılımcıları tarafından kurulan ve üyeleri için döviz işlemlerinin her iki ayağını kendi defterlerinde eşzamanlı olarak yerleştiren bir hizmettir (Galati, 2002: 64). Bu kapsamda Herstatt Bank vakasına ait detaylara ilerleyen bölümlerde yer verilmiştir.

3. Herstatt Bank’ın Yapısı ve İşleyişi

Herstatt Bank 1956 yılında Iwan Herstatt tarafından Köln’de kurulmuştur (DeRosa, 2013: 172). Beş milyon Alman Mark’ı sermaye ile kurulan Herstatt Bank, 1973 senesinde iki milyar Alman Mark’lık aktif büyüklüğe ulaşmıştır (Benli, 2023: 16). Banka, yüksek gelirli müşterilere hizmet verme konusunda uzmanlık kazanmıştır. Fakat çok tanınmış bir finansal kuruluş olmamakla beraber 35. büyük Alman bankası konumunda yer almıştır. Iwan Herstatt, yabancı para birimi bölümünün önemli özgülükle çalışmasını uygun görmüştür. Bu birim, tanınmış döviz piyasası uzmanı Daniel Dattel tarafından yönetilmekteydi. Ancak bankanın yönetimi ve denetiminde zayıflıklar bulunması, ortaya çıkabilecek aksaklıkların göz ardı edilmesine neden olmuştur (D’Alvia, 2023: 211). 1972’de, Bretton Woods sisteminin çöküşüyle, bankanın döviz bölümü döviz ticaretine başlama fırsatı bulmuştur. Banka içindeki ve düzenleyicilere yönelik çeşitli uyarılara rağmen, bankanın sürekli artan döviz işlemleri ve döviz piyasalarındaki pozisyonları hakkında hiçbir işlem yapılmamıştır (Muchlinski, 2021: 392). İflasa sürükleyen bu tür sorunları gelecekte önlemek için Basel Komitesi (başlangıçta Bankacılık Düzenlemeleri ve Denetleme Uygulamaları Komitesi adıyla) uluslararası para ve bankacılık piyasalarında yaşanan

ciddi çalkantıların (özellikle Batı Almanya'daki Bankhaus Herstatt'ın iflası) ardından 1974 yılı sonunda G-10 ülkelerinin merkez bankası başkanları tarafından kurulmuştur (BIS, 2024).

Herstatt krizinin, Bretton Woods Sistemi'nin çöküşü ile yakından bağlantılı olduğu düşünülse de bu başarısızlık Alman yetkililerinin yetersiz denetimine bağlanabilecektir. Uluslararası finansmanda, "Herstatt riski" terimi olarak da yer alan bankanın iflası, farklı zaman dilimlerinde iki para birimi arasındaki zaman gecikmesine bağlı riske atıfta bulunmaktadır (Davis vd., 2023: 77). Bu kriz, Haziran 1974'te Deutsche Bundesbank'ın Köln merkezli Herstatt Bank'ı Almanya saatiyle 16.30'da kapatmasıyla meydana gelmiştir. İngiliz bankası Hill Samuel'in (HS) aynı gün ödenmesi gereken 9 milyon ABD doları tutarında bir USD/DEM anlaşması bulunmaktaydı. Her zamanki uygulamaya uygun olarak Hill Samuel, Herstatt Bank'a DEM karşılığını Almanya saatiyle 11.00'de ödeyerek ve öğleden sonra New York hesabına USD karşılığını almayı beklemekteydi. Herstatt Bank, Almanya saatiyle 16.30'da (New York saatiyle 10.30'da) kapatıldı, böylece haber New York'a ulaştığında Herstatt Bank'ın tüm hesapları derhal donduruldu. Dolayısıyla, HS 9 milyon ABD dolarını alamamıştır. Aslında, HS bir süre sonra USD'yi geri almıştır, ancak bu durum nedeniyle önemli miktarda faiz ve yasal masraf ödemek zorunda kalmıştır. Bu örnek buzdağının sadece görünen kısmını ifade etmesine karşın Herstatt Bank'ın çöküşünün çeşitli muhataplarına toplam 620 milyon ABD dolarını aşan tazminat kaybına neden olduğu tahmin edilmektedir (Peachey, 2006: 60).

Tablo 1: Landeszentralbank'ın Döviz Bölümünün Herstatt Bank Faaliyetlerine İlişkin Soruşturması

Tarih		Para Birimlerine Göre Net Döviz Pozisyonları (Milyon DEM)				
		USD	GBP	FF	HLG	LİT
1972	Ekim	-7.3	+2.4	+2.0	+2.0	+1.1.
	Kasım	-15.6	+4.7	+2.8	+1.6	+1.2
	Aralık	-29.7	+1.3	+1.3	+1.5	+0.2
1973	Ocak	+4.8	+2.2	+2.1	+0.5	+0.3
	Şubat	+33.9	+2.1	+1.7	-12.3	+0.6
	Mart	+5.0	+1.3	+1.2	-0.1	+0.6
	Nisan	+11.4	+2.2	+0.7	-0.1	+0.6
	Mayıs	-17.4	+0.7	-0.8	-0.9	+0.4
	Haziran	+33.9	+2.3	-1.2	+1.5	+0.4
	Temmuz	+24.5	+16.4	+2.8	+0.3	+0.4
	Ağustos	+41.1	+2.8	-1.6	+3.2	+0.7
	Eylül	+92.2	+3.4	-1.2	+5.3	+0.6
	Ekim	+79.3	+2.1	+3.1	+55.8	+0.5
	Kasım	+173.1	+1.6	+0.9	+28.5	-0.8

Kaynak: Mourlon-Druol, 2015: 316

Tablo 1. 1973 yılı Aralık ayında Landeszentralbank tarafından Herstatt Bank'ın döviz işlemlerine yönelik yapılan bir incelemeyi göstermektedir. Tabloda, Herstatt Bank'ın Köln'deki döviz pozisyonları; Amerikan doları (USD), İngiliz sterlini (GBP), Fransız frangı (FF), Hollanda guldeni (HLG) ve İtalyan lirası (LİT) cinsinden, 1972 ve 1973 yıllarına ait aylık değerlerle sunulmuştur. Herstatt Bank'ın çöküşüne giden yıllarda, özellikle döviz piyasalarındaki önemli faaliyetlerini gözler önüne sermektedir. Örneğin, 1973 yılı boyunca bankanın Amerikan doları (USD) pozisyonları büyük dalgalanmalar yaşamış, Kasım 1973'te +173.1 milyon DEM'e ulaşarak zirve yapmıştır. Bu rakamlar, bankanın döviz piyasasında büyük, spekülasyon pozisyonlar aldığını ve bunun likidite krizine yol açan temel faktörlerden biri olduğunu göstermektedir. 1973 yılı Ağustos ile Kasım ayları arasındaki dönemde dolar pozisyonlarında görülen keskin artış, bankanın giderek daha agresif bir strateji izlediğine işaret etmektedir. Banka, döviz spekülasyonuna yoğun bir şekilde girerken, bu işlemleri riskten koruma stratejileriyle desteklememesi, nihayetinde likidite krizine neden olmuştur. Bu dengesizlikler, özellikle Amerikan doları pozisyonlarında yaşanan büyük artışlar, piyasa dalgalanmaları ve o dönemdeki uluslararası bankacılık düzenlemelerinin yetersizliği ile daha da şiddetlenmiştir. Herstatt Bank'ın

riskli işlemleri, yeterli denetim veya iç kontrol mekanizmaları olmadan yürütülmüş ve nihayetinde bankanın çöküşüne yol açmıştır. 26 Haziran 1974'te banka gün ortasında kapatıldığında, birçok uluslararası karşı taraf ödenmemiş döviz işlemleriyle karşı karşıya kalmıştır. Sonuç olarak, bu tablo, Herstatt Bankası'nın operasyonlarına dair önemli veriler sunmakta ve döviz pozisyonlarının taşıdığı riskleri gözler önüne sermektedir. Özellikle USD'deki büyük pozisyonlar, bankanın iflasında belirleyici bir rol oynamış ve bu olay, uluslararası bankacılık sistemindeki benzer riskleri azaltmaya yönelik düzenleyici reformların yapılmasına zemin hazırlamıştır.

4. Çöküşün Detayları

1974 yılında Herstatt Bank döviz işlemlerinde büyük kayıplar yaşayarak iflas etmiştir. Bu iflas ile bankanın uluslararası işlemleri, karşı taraf bankalarda büyük kayıplara neden olmuştur (D'Alvia, 2023: 211-213). Herstatt Bank diğer birçok banka gibi ABD dolarının değer kazanacağını ön görerek döviz işlemleri gerçekleştirmiştir. Bu süreçte ABD doları beklenildiğinin aksine değerindeki düşüş nedeniyle 31 Mayıs 1974'te 64 milyon DEM (bankanın sermayesinin %89'una eşdeğer) kayba neden olmuştur. Kayıplar haziran ortasında yaklaşık yarım milyar DEM'ye yükselmiştir. Alman bankacılık sektörü için denetleyici otorite olan Alman Bankacılık Sektörü Denetleme Otoritesi (Alman Bundesaufsichtsamt für das Kreditwesen), Nisan ayında Herstatt Bank'ı aşırı döviz işlemleri konusunda uyarılmıştı. Diğer bankalar (Deutsche Bank, Dresdner Bank ve Commerzbank) 26 Haziran 1974'te ödeme garantisi vermeyi reddettiğinde, banka iflasa sürüklenmiştir (Frömmel, 2023: 240).

Tablo 2: Karoli-Wirtschaftsprüfung'un Herstatt Bank'ın Yıllık Hesaplarına İlişkin Raporu

Açık Pozisyon	Tutar
31 Aralık 1973 İtibariyle	711 Milyon USD
8 Şubat 1974 İtibariyle	80 milyon USD

Kaynak: Mourlon-Druol, 2015: 323

Karoli-Wirtschaftsprüfung, Almanya merkezli bir denetim ve danışmanlık firmasıdır. Tablo 2. Herstatt Bank'ın döviz işlemleriyle ilgili 1973 ve 1974 yılı başlarındaki açık pozisyonlarını sunmaktadır. Bu veriler, bankanın döviz piyasalarındaki faaliyetlerinin büyüklüğünü ve risk seviyesini değerlendirmeye olanak tanımaktadır. Herstatt Bank, 1973 yılında 64 milyar DEM'lik bir döviz işlem hacmi gerçekleştirmiştir (Mourlon-Druol, 2015:323) Bu rakam, bankanın döviz piyasasında önemli bir aktör olduğunu göstermektedir. Yıl sonunda bankanın açık pozisyonu 711 milyon ABD

doları olarak kaydedilmiştir. Bu, Herstatt Bank'ın yılsonunda oldukça büyük bir döviz riski taşıdığını ve piyasadaki dalgalanmalara karşı hassasiyetinin yüksek olduğunu göstermektedir. 8 Şubat 1974 itibarıyla bankanın açık pozisyonu 80 milyon ABD dolarına düşmüştür. Bu, bankanın 1974 yılı başlarında riskini önemli ölçüde azalttığını ve pozisyonlarını büyük ölçüde kapattığını göstermektedir. Ancak, bu pozisyonun hala risk içerdiği göz ardı edilmemelidir. 1974 yılı başlarında pozisyonların azaltılması, bankanın risk yönetimi stratejileri doğrultusunda bir hamle olduğunu gösterse de 1974'te yaşanan gelişmeler bu risklerin yeterince etkin yönetilemediğini göstermektedir.

Herstatt Bank, iflas ettiği Haziran 1974'te günlük olarak 600 milyon doların üzerinde döviz ticareti gerçekleştiriyordu. Herstatt Bank, iflas etmeden önce döviz spekülasyonlarından 200 milyon doların üzerinde kayıp yaşamıştır. Herstatt Bank'ın 840 milyon dolar borcu ve 380 milyon dolar varlığı bulunmaktaydı. Herstatt Bank'ın iflası, Franklin National Bankası ile ilgili sorunların ortasında gerçekleşti. Bu endişe, bir bankacılık krizinin başlamış olabileceğini göstermekteydi. Bankalar, diğer bankaların ödeme yapamaması durumunda kendilerinin de ödeme alamayacaklarından endişe ederek CHIPS² üzerinden fonlarını göndermeyi reddetmiştir. Herstatt Bank'ın iflası, Amerika'da maruz kalınan açık döviz pozisyonlarının nasıl denkleştirileceği konusunda da endişeleri artırmıştır. Almanya'daki bankanın kapanması, bu bankadan Amerika'ya daha fazla ödeme yapılmasını durdurmuştur, ancak (zaman farkı nedeniyle) Amerikan bankaları, iflas gününün sonunda ödemelerini çoktan gerçekleştirmişlerdir (Markham, 2022).

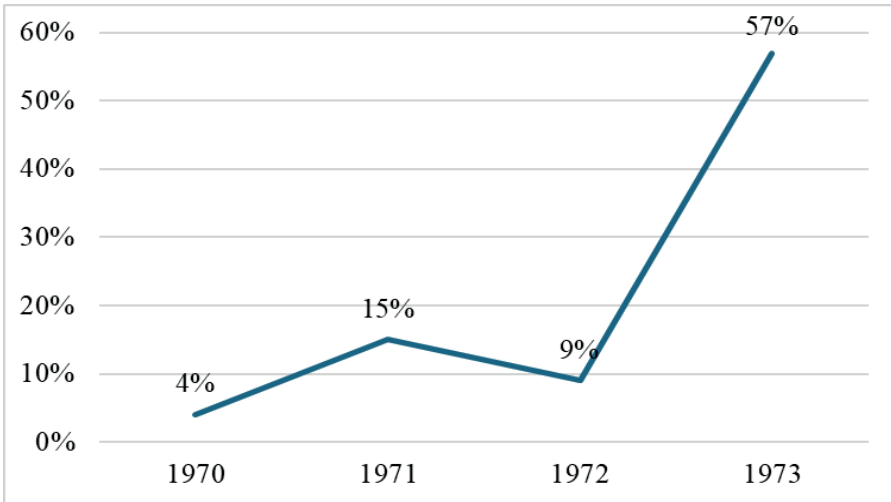
Manhattan Bank, Herstatt Bank'ın kapanmasını öğrendiğinde Herstatt Bank hesabını dondurmıştır. Herstatt Bank'ın borçluları, Chase'deki Herstatt Bank hesabında bulunan 150 milyon doların iflas işlemlerinde diğer alacaklılarla paylaşılması gerektiğini iddia etmişlerdir. Bu, bankaların CHIPS aracılığıyla ödeme yapmak için beklediği için CHIPS'in darboğaza girmesine neden olmuştur. Sonunda, First National City Bank, CHIPS aracılığıyla ödemeler yapmaya başlamıştır ve diğer bankaların ödemelerini yapmaya devam etmesini sağlamıştır. First National City Bank devreye girmeseydi, bankacılık sistemi tamamen çökmüş olabilirdi (Markham, 2022).

2 CHIPS, Clearing House Interbank Payments System (Clearing House Bankalararası Ödeme Sistemi) kelimelerinin baş harflerinden oluşan bir kısaltmadır. Bu sistem, dünya genelinde bankalar arasında uluslararası para transferlerini hızlı ve güvenli bir şekilde gerçekleştirmek için kullanılan bir ödeme sistemi olarak bilinmektedir. CHIPS, 1970 yılında kurulmuştur ve ABD merkezli olan bu sistem, genellikle büyük miktarlarda ödemelerin yapılmasında tercih edilmektedir.

Düzenleyiciler, 26 Haziran 1974 Çarşamba günü Herstatt Bank'ın iflas ettiğini ilan etmeye ve kapatmaya karar verdiler. Bunun için zamanla çok kötüydü ve çarşamba günü seçilmişti. Bu tür kriz durumlarında normalde olduğu gibi, piyasaların krizi yönetmek için iki günü olacağı cuma günü seçilmemişti. Ayrıca, bankanın kapatılması Frankfurt'taki çalışma gününün sonunda gerçekleşmiştir. Bu da New York'ta iş gününün sabahına denk gelmiştir ve belirli sayıda açık işlemi bırakmıştır. Bu durum, farklı zaman dilimlerinde işlem yapmanın riskini (takas riski) doğurmuştur. Seçilen tarihin uygun görülmesinin nedeni de vardı. O gün Alman milli futbol takımının Yugoslavya'ya karşı oynayacağı Dünya Kupası maçı günüydü. Bu nedenle maçın Herstatt Bank'ın kapatılmasıyla ilgili olumsuz etkileri sınırlayabileceğine inanılmıştır. Birçok Alman tüccarın büyük olasılıkla maçı izlemekte olacağı ve hesap sahiplerinin dikkatinin dağılmış olacağı için bankaya koşmayacağı düşünülmüştür. Ancak, yetkililerin etkileri büyük ölçüde hafife aldığı ortaya çıkmıştır (Buchetti ve Santoni, 2022: 155).

Herstatt Bank vakası, mevduat sigortası konusunu büyük bir siyasi mesele haline de getirmiştir. Aynı yıl, iki kamu bankasının döviz piyasalarında büyük kayıplar yaşadığının ortaya çıkmasıyla birlikte mevduat sigortası üzerindeki tartışmalar daha da yoğunlaşmıştır. Hessische Landesbank (HeLaBa) örneğinde, çöküşünü önlemek için yaklaşık 2 milyar DEM'ye ihtiyaç duyulmuştur. Bu miktarın yarısı, gerekli fonları sağlamak için parlamentosunda özel bir bütçe geçiren Hessian Land hükümeti tarafından ödenmiştir, diğer yarısı ise Hessian Sparkassen tarafından karşılanmıştır (Busch, 2012: 101).

Grafik 1: Toplam Olağan Gelirin Yüzdesi Olarak Döviz İşlemleri

Kaynak: Mourlon-Druol, 2015: 326

Grafik 1’de, 1970-1973 yılları arasında yabancı para birimi işlemlerinin toplam olağan gelir içindeki yüzdesel payı verilmiştir. Yıllara göre önemli dalgalanmalar görülmektedir. 1970 yılında yabancı para birimi işlemleri, toplam gelirlerin %4’ünü oluştururken, 1971 yılında bu oran %15’e yükselmiştir. 1972 yılında %9’a gerilemiş ve 1973 yılında ise belirgin bir artışla %57’ye çıkmıştır. Bu veriler, 1970-1973 yılları arasında yabancı para işlemlerinin kurumun gelirlerinde önemli bir dalgalanma yaşandığını göstermektedir. Özellikle 1973 yılında bu tür işlemler olağan gelirlerin yarısından fazlasını oluşturarak, o yılki finansal stratejilerin büyük ölçüde döviz işlemlerine dayandığını işaret etmektedir. Bu durum, 1970’lerin başında Herstatt Bank’ın döviz işlemlerine aşırı şekilde odaklanarak yüksek riskler aldığını göstermektedir.

Herstatt Bank, Almanya’daki nispeten küçük bir banka oyuncusu olmasına rağmen, uluslararası bankacılık sistemi üzerindeki etkileri, ilgili bankacılık operasyonlarındaki olumsuz şok nedeniyle önem arz etmiştir. Talihsiz zamanlama seçimi, döviz işlemlerinin tamamlanamaması nedeniyle büyük kayıplara yol açmıştır. Özellikle 26 Haziran’da Herstatt Bank’ın bankacılık muhatapları bankaya önemli miktarda DEM ödemiştir. Ancak, ABD finans piyasasındaki zaman farkı nedeniyle, Herstatt Bank’ın muhatapları henüz karşılığında dolar almamıştı. Bu nedenle, birçok ABD bankası iflas etti ve iflas başvurusu yapmış ve karşı bankacılık işlemlerinin tamamlanamaması nedeniyle büyük zararlar yaşanmıştır (Buchetti ve Santoni, 2022: 155).

5. Uluslararası Etkiler

Herstatt Bank’ın çöküşü, özellikle Amerikan bankalarını ciddi şekilde etkilemiştir. Bankanın kapanması, birçok Amerikan bankasının büyük kayıplar yaşamasına neden olmuştur. Örneğin, Seattle First National Bank’ın, Herstatt Bank’a vermiş olduğu 22,5 milyon dolar kredi geri ödenememiştir (D’Alvia, 2023: 212). Bu olay, döviz işlemlerinde takas riskinin önemini ortaya koydu ve bu tür riskler “Herstatt riski” olarak anılmaya başlandı (Apostolik ve Donohue, 2015: 65-66). Herstatt Bank’ın çöküşü, küresel ödeme sistemlerinde büyük aksaklıklara neden olmuştur. Banka, döviz işlemlerini tamamlayamadan iflas ettiğinde, birçok uluslararası banka ciddi likidite sorunları yaşamıştır (Galati, 2002: 55). Gelecekte Herstatt Bank benzeri krizleri önlemek için aynı gün takas sistemleri önerildi, ancak bu sistemlerin tam olarak uygulanması yıllar almıştır (Markham, 2022).

Başlangıç aşamalarında, kriz yönetimi öncelikliydi. Herstatt Bank’ın çöküşünün hemen ardından, BdB, Herstatt Bank mevduatlarına garantiler sağlanmasının koordinasyonuna yardımcı olmak için bir likidite konsorsiyumu

oluşturmuştur. Bu konsorsiyum, çeşitli kurumsal bankalar, bölgesel bankalar ve özel bankacılık evlerinden oluşmaktaydı ve bunlar, likidite sıkıntısı çeken bankalara kısa vadeli krediler sağlama olanağı sunmuşlardır. Bu konsorsiyum, Eylül 1974'te genişletilmiştir. Bundesbank ile iş birliği içinde ve bankacılık sektörünün diğer bölümleri ile bu önlemler daha kalıcı hale getirilmiştir ve bu durum, "Liquiditäts-Konsortialbank" olarak bilinen yeni bir organizasyonun kurulmasına yol açmıştır (Busch, 2012: 101).

Herstatt Bank'ın iflası, uluslararası bankacılık düzenlemelerinin geliştirilmesi gerektiğini ortaya koymuştur. 1975'te, Basel Bankacılık Denetleme Komitesi kurulmuştur. Bu komite, uluslararası bankaların denetiminde iş birliğini artırmak ve gelecekte benzer krizlerin önlenmesi için düzenlemeler geliştirmek amacıyla kurulmuştur (D'Alvia, 2023: 211-213). Bankacılık Denetim Basel Komitesi, büyük ülkelerinin merkez bankalarından oluşmakta ve bankaların ihtiyatlı düzenlemesi için birincil küresel standart belirleyici ve bankacılık denetimi konularında iş birliği forumu olarak kurulmuştur (Bell, 2019: 175). Basel Komitesi, uluslararası bankacılık denetimini iyileştirmek için kurulmuştur ve bu nedenle gelecekteki Basel Anlaşmaları'nın temelini oluşturmuştur (Benli, 2023: 17). Basel Komitesi, dünya çapında bankaların düzenleme, denetim ve uygulamalarını güçlendirme ve böylece finansal istikrarı artırma yetkisine sahiptir. Bu, ardından ulusal düzenleyiciler ve merkez bankaları tarafından zorunlu gereklilikler olarak kabul edilen standartların geliştirilmesi yoluyla gerçekleştirilir. Bu standartların ilki olan "Basel I" 1988'de yayınlanmıştır (Bell, 2019: 175). Basel I Anlaşması, bankaların risk ağırlıklı varlıklarına karşı %8'lik bir asgari sermaye oranı getirmiştir (Grier, 2007: 10). Bu anlaşma, uluslararası bankaların operasyonları ve risk yönetimi için düzenleyici kılavuzlar sağlamıştır (Apostolik ve Donohue, 2015: 65-66). Bankaların risk yönetiminde daha dikkatli olmalarını (Hester, 1994: 133-149) ve uluslararası bankaların sermaye yeterliliği ile finansal istikrarı artırmayı ve sistemik riskleri azaltmayı amaçlamıştır (Guégan ve Hassani, 2019: 3). Basel II ve Basel III Anlaşmaları, bankaların risk yönetimi ve sermaye yeterliliği konularında daha sıkı düzenlemeler getirmiştir (Hibbeln, 2010: 6). Bu kapsamda Basel Komitesi, uluslararası finansal istikrarı artırmak için önemli adımlar atmıştır ve bu doğrultuda birçok düzenleyici çerçeve geliştirmiştir (Borio vd., 2020: 121). Basel Komitesi'nin çalışmaları, uluslararası bankacılık düzenlemelerinin etkinliğini artırmayı amaçlamaktadır (Brunner, 2014: 99). Basel Komitesi'nin kurulmasının, Alman Herstatt Bank'ın sınır ötesi faaliyetlerinin (döviz pozisyonları) başarısızlığının yargı yetkisi sınırlarını aşan etkileri bağlamında gerçekleştirilmesi kayda değerdir (Beck, 2016: 42).

Herstatt Bank'ın çöküşü, küresel ödeme sistemlerinde reform ihtiyacını da gündeme getirmiştir. 1997'de Küresel Ödemeler Bankası (CLS Bank) kurulmuştur ve döviz işlemlerinin yerleşimi için yeni bir gerçek zamanlı yerleşim sistemi tanıtılmıştır (D'Alvia, 2023: 211-213). Bu sistem, döviz işlemlerinde takas riskini azaltmak için tasarlanmıştır. CLS Bankası'nın kurulması, döviz işlemlerinin güvenliğini artırmayı ve sistemik riski azaltmayı hedefledi (Fight, 2004: 166).

Herstatt Bank'ın iflası, uluslararası bankacılık sisteminin ne kadar kırılgan olduğunu ve düzenleyici çerçevelerin bu tür krizlere karşı ne kadar hazırlıksız olduğunu göstermiştir. Herstatt Bank vakası, uluslararası bankacılık düzenlemelerinin ve denetim mekanizmalarının geliştirilmesi gerektiğini ortaya koymuştur (Alexander, 2019: 21). Basel Komitesi'nin kurulması ve CLS Bank gibi reformlar, küresel finansal istikrarı artırmak için önemli adımlar olmuştur (D'Alvia, 2023: 211-213; Apostolik ve Donohue, 2015: 65-66; Gortsos, 2023, 162-163). Bu gelişmeler, uluslararası bankacılık sisteminin daha sağlam ve dirençli hale gelmesini sağlamıştır (Johnson, 1998: 4). Almanya'da, 1976'da Bankacılık Yasası'nda yapılan değişikliklerle, mevduat garanti sistemleri kamu düzenlemesi altına alınmıştır (Kaufman, 1992: 581).

Herstatt Bank'ın iflası, diğer önemli banka iflaslarıyla birlikte uluslararası denetim ve düzenlemelerin önemini vurgulamıştır. 1995'teki Barings Bankası iflası ve 1998'deki Long-Term Capital Management krizleri, uluslararası finansal sistemdeki risklerin boyutunu göstermiştir (Roncalli, 2020). Bu iflaslar, uluslararası bankacılık düzenlemelerinin ve denetim mekanizmalarının geliştirilmesine katkıda bulunmuştur (Moosa, 2007: 174).

6. Sonuç ve Değerlendirme

Haziran 1974'te, Almanya 1931 krizinden bu yana en kötü banka çöküşünü yaşamıştır. Bu durum, uluslararası piyasalarda köklü değişiklikler yaşanmasına yol açmıştır. Döviz kuru oynaklığındaki artış, kısa sürede kârlı yeni iş fırsatları yaratırken, aynı zamanda büyük kayıplara da neden olmuştur. Son yirmi yılda, uluslararası bankacılık sektöründe birçok skandal meydana gelmiştir (Rodriguez, 1994: 213). New York'taki Franklin National Bank'ın iflasıyla birlikte, Köln merkezli Herstatt Bank'ın çöküşü, 1970'lerin en büyük banka çöküşlerinden biri olarak kabul edilmiştir. Bu durum, 1,2 milyar DEM'nin üzerinde finansal kayıpla sonuçlanmıştır (Busch, 2012: 100). World Bank verilerine göre 1974 yılında Almanya'nın GSYİH'i 589 milyar DEM olarak ifade edilmektedir. Buna göre Herstatt Bank'ın neden

olduğu kayıp her ne kadar GSYİH'in binde ikisi gibi bir tutara denk gelse de bankacılık sektörü ve finansal piyasalara etkisi, doğrudan parasal kaybın ötesindeydi. Herstatt Bank özellikle uluslararası döviz işlemlerindeki takas risklerine dikkat çekmiştir ve 2002 yılında devreye giren CLS Bank gibi çözüm önerilerinin temelini oluşturmuştur.

Bundesbank'ın tüm bankacılık sektörünü içeren bir kurtarma planını koordine etme çabaları başarısız olduktan sonra, 26 Haziran 1974'te Herstatt Bank'ın kapatılmasına karar verilmiştir. Bu olaylar, iyi kredi notuna sahip ve iyi yönetilen bankaların bile tek bir bankanın çöküşü nedeniyle ciddi zorluklar yaşayabileceğini göstermiştir. Ayrıca mevcut mevduat sigorta sisteminin böyle bir krizle başa çıkmada yetersiz olduğunu gözler önüne sermiştir (Busch, 2012: 100). Bankacılık sektöründe yaşanan bu tür krizler, bankaların kredi verme kapasitesini önemli ölçüde azaltarak para arzında daralmaya yol açabilmektedir. Bankalar, kredi yaratma süreçleri yoluyla para arzını genişletirken, sistemdeki güven kaybı ve mevduat çekilmeleri para tabanını da olumsuz etkileyebilecektir. Bu durum, özellikle merkez bankasının likidite sağlama mekanizmalarının yetersiz kaldığı anlarda, parasal genişlemenin durmasına ve ekonomik faaliyetlerin yavaşlamasına neden olabilecektir.

Dalgalı döviz kurlarının gelmesiyle, mevcut döviz takas düzenlemelerinin verimsiz olduğu ve büyük finansal riskleri ortaya çıkardığı kabul edilmiştir. Herstatt Bank'ın çöküşü, büyük bir döviz takas başarısızlığına yol açtığında, değişiklik ihtiyacı acı verici bir şekilde belirgin hale gelmiştir. Herstatt Bank vakası, döviz takaslarının gelişimini önemli ölçüde etkilemiştir (DeRosa, 2013: 172). Uluslararası bankacılık sisteminin kırılganlığını ve düzenleyici çerçevelerin yetersizliğini göstermiştir. Bu olay, uluslararası bankacılık düzenlemelerinin ve denetim mekanizmalarının geliştirilmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Basel Komitesi'nin kurulması ve CLS Bank gibi reformlar, küresel finansal istikrarı artırmak için atılan önemli adımlar olmuştur. Herstatt Bank vakası, bu tür krizlerin önlenmesi için uluslararası iş birliğinin önemini vurgulamıştır (D'Alvia, 2023: 211-213; Apostolik ve Donohue, 2015: 65-66).

Herstatt Bank'ın hala hatırlanmasının nedeni, döviz anlaşmalarında borçlu olduğu milyonlarca doları ödeyememiş olmasıdır. Anahtar unsur zamanlamaydı, Herstatt için iflas ilan edilmeden önce, o gün döviz işlemlerinden kaynaklanan Deutsche Markları tahsil etmişti. Ancak Herstatt New York'a dolar teslim edememiştir. Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri arasındaki bu zaman farkı (New York'ta öğleden sonra Avrupa'da sabah) burada kritik nokta olmuştur. Bir döviz anlaşmasında her iki tarafının da

ödeme yapması gerekmektedir. Biri, dövizini teslim eder ve ardından ilk tarafın sattığı dövizini teslim almaktadır. Ancak tek yönlü bir teslimat, Herstatt riskinin bir örneği olmaktadır. Sonuç olarak, Herstatt Bank'ın başarısızlığı, döviz takaslarının evriminde önemli bir dönüm noktası olmuştur (DeRosa, 2013: 172). Herstatt Bank'ın kapanması, zaman dilimlerindeki farklılıklar nedeniyle Amerikan bankalarının kayıplar yaşamasına neden olmuştur. Herstatt Bank'ın kapanmasını, İsviçre Union Bank (\$100 milyon), Londra Lloyds Bank (\$76 milyon), Westdeutsche Landesbank (\$108 milyon), Banque de Bruxelles ve Franklin National Bank (\$46 milyon) gibi bankaların döviz işlemlerinden büyük kayıplar yaşamışlardır (Proxmire, 1975: 18).

Herstatt Bank'ın iflası, takas riskin ne kadar büyük olabileceğini göstermiştir. Bu olay, bankaların birbirleriyle olan ilişkilerinin ve karşılıklı bağımlılıklarının ne kadar karmaşık olduğunu ortaya koymuştur. (Wihlborg, 2018: 203). Herstatt riski, döviz işlemlerinde takas riskinin önemini vurgulamıştır ve bu tür risklerin yönetilmesi için uluslararası iş birliğinin artırılması gerektiğini göstermesi açısından önemli bir örnek vaka olmuştur (Crockett, 1996: 540). Herstatt Bank'ın iflası, bankacılık sisteminin nasıl çalıştığına dair önemli dersler sunmuştur ve uluslararası düzenleyicilerin iş birliği yapmasının önemini ortaya koymuştur (Mourlon-Druol, 2015: 311).

Herstatt Bank vakası, uluslararası finansal sistemin kırılma anını ve düzenleyici çerçevelerin yetersizliğini gözler önüne seren önemli bir olaydır. Herstatt Bank, özellikle döviz piyasalarında gerçekleştirdiği büyük ve riskli işlemler nedeniyle ciddi kayıplar yaşamış, bu da bankanın iflasına yol açmıştır. Ayrıca uluslararası piyasalarda döviz işlemlerinde büyük aksaklıklara neden olmuştur. Bu durum, uluslararası döviz işlemlerinde ortaya çıkan takas riskini ve bu riskin bankacılık sistemi üzerindeki olumsuz etkilerini gözler önüne sermiştir. Herstatt Bank'ın iflası, uluslararası finansal sistemde önemli değişikliklere yol açmıştır. Bu vakadan çıkarılan dersler, Basel Komitesi ve CLS Bank International gibi kurumların kurulmasına zemin hazırlamıştır. Basel Komitesi, bankacılık düzenlemeleri ve denetiminde uluslararası iş birliğini teşvik etmek amacıyla kurulmuş olup, oluşabilecek risklerin önüne geçilmesi adına bankalar için minimum sermaye yeterliliği gibi yeni standartlar belirlemiştir. Herstatt Bank Vakası, bankacılık sisteminin karşı karşıya olduğu risklerin ve bu risklerin yönetiminde uluslararası iş birliğinin önemini vurgulamıştır. Bu vaka, finansal sistemin istikrarını ve güvenilirliğini artırmak için alınması gereken önlemler konusunda önemli dersler sunmuştur. Bu bağlamda, Herstatt Bank'ın iflası, uluslararası bankacılık düzenlemelerinin ve denetim mekanizmalarının geliştirilmesi gerektiğini ortaya koyan tarihi bir dönüm noktası olarak değerlendirilebilecektir.

Kaynakça

- Alexander, K. (2019). *Principles of banking regulation*. Cambridge University Press. ISBN:9781108427265.
- Apostolik, R., & Donohue, C. (2015). *Foundations of Financial Risk: an overview of financial risk and risk-based financial regulation*. John Wiley & Sons. ISBN:9781119106395.
- Bank for International Settlements (BIS). (2013). Triennial Central Bank Survey: Foreign exchange turnover in April 2013. <https://www.bis.org/publ/rpfx13fx.pdf>.
- Bank for International Settlements (BIS). (2024). History of the Basel Committee. <https://www.bis.org/bcbs/history.htm>.
- Beck, T. (2016). Regulatory cooperation on cross-border banking—progress and challenges after the crisis. *National Institute Economic Review*, 235, R40-R49. <https://doi.org/10.1177/002795011623500114>.
- Bell, F. (2019). *Culture, Conduct and Ethics in Banking: Principles and Practice*. Kogan Page. ISBN:9780749482916.
- Benli, V., F. (2023). *Global Bankacılık İşlemlerinde Klasik ve Yapılandırılmış Em-tia Finansman Modelleri*. Livre de Lyon. ISBN:9782382365465.
- Borio, C., Claessens, S., Clement, P., McCauley, R. N., & Shin, H. S. (Eds.). (2020). *Promoting global monetary and financial stability: The bank for international settlements after Bretton Woods, 1973–2020*. Cambridge University Press. ISBN:9781108495981.
- Brummer, C. (2014). *Minilateralism: how trade alliances, soft law and financial engineering are redefining economic statecraft*. Cambridge University Press. ISBN:9781107053144.
- Buchetti, B., & Santoni, A. (2022). *Corporate Governance in the Banking Sector: Theory, Supervision, ESG and Real Banking Failures*. Springer Nature. ISBN:9783030975753.
- Busch, A. (2012). *Banking regulation and globalization*. OUP Oxford. ISBN:9780191029868.
- Cassis, Y. A. & Wójcik, D. (Ed.) (2018). *Global Overview from a Historical Perspective*. International Financial Centres after the Global Financial Crisis and Brexit, 1. ISBN:9780198817314.
- Crockett, A. (1996). The theory and practice of financial stability. *De Economist*, 144(4), 531-568. <https://doi.org/10.1007/BF01371939>.
- D'Alvia, D. (2023). *The Speculator of Financial Markets: How Financial Innovation and Supervision Made the Modern World*. Springer Nature. ISBN:9783031479014.
- Davis, R., Madaus, S., Marcucci, M., Mevorach, I., Mokal, R., Romaine, B., Mokal, R. J., Tirado, I., Sarra, J. (2023). *Financial Institutions in*

- Distress: Recovery, Resolution, and Recognition*. Oxford University Press. ISBN:9780192882516.
- DeRosa, D. F. (2013). *Foreign Exchange Operations: Master Trading Agreements, Settlement, and Collateral*. John Wiley & Sons. ISBN:9780470932919.
- Fight, A. (2004). *Understanding international bank risk*. John Wiley & Sons. ISBN:9780470092774.
- Frömmel, M. (2023). *Finance 2: Asset Allocation and Market Efficiency (Vol. 2)*. BoD–Books on Demand. ISBN:9783750437739.
- Galati, G. (2002). Settlement risk in foreign exchange markets and CLS Bank. *BIS Quarterly Review*, 4, 55-65. <https://www.bis.org/publ/qtrpdf/rqt0212f.pdf>.
- Gortsos, C. V. (2023). *The European Banking Regulation Handbook, Volume I: Theory of Banking Regulation, International Standards, Evolution and Institutional Aspects of European Banking Law*. Springer International Publishing. ISBN:978-3-031-32858-9.
- Grier, W. A. (2007). *Credit Analysis of Financial Institutions*. Euromoney Books. ISBN:9781843742746.
- Guégan, D., & Hassani, B. K. (2019). *Risk measurement From Quantitative Measures to Management Decisions*. Springer International Publishing. ISBN:9783030026806.
- Hester, D. D. (1994). On the theory of financial intermediation. *De Economist*, 142(2), 133-149. <https://doi.org/10.1007/BF01388162>.
- Hibbeln, M. (2010). *Risk management in credit portfolios: concentration risk and Basel II*. Physica-Verlag HD. ISBN:9783790826074.
- Johnson, O. E. G. (1998). *Payment Systems, Monetary Policy and the Role of the Central Bank*. International Monetary Fund. ISBN:9781557756268
- Kaufman, G. G. (Ed.). (1992). *Banking structures in major countries*. Springer. ISBN:9780792391364
- King, M. J. (2000). *Bank & Brokerage Back Office Procedures & Settlements*. Glenlake Publishing. ISBN:9781579581060.
- Leinonen, H. (2003). Liquidity, Risks and Speed in Payment and Settlement Systems – A Simulation Approach. *Bank of Finland Studies*. <https://hdl.handle.net/10419/212964>.
- Markham, J. W. (2022). *From the Age of Derivatives Into the New Millennium: A Financial History of the United States 1970–2001*. Taylor & Francis. ISBN: 9781003247111.
- Moosa, I. A. (2007). *Operational risk: a survey*. *Financial markets, institutions & instruments*, 16(4), 167-200. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0416.2007.00123.x>.

- Mourlon-Druol, E. (2015). Trust is good, control is better: The 1974 Herstatt bank crisis and its implications for international regulatory reform. *Business History*, 57(2), 311-334. <https://doi.org/10.1080/00076791.2014.950956>.
- Muchlinski, P. (2021). *Multinational Enterprises and the Law*. OUP Oxford. ISBN: 9780192557452.
- Peachey, A. N. (2006). *Great Financial Disasters of Our Time*. BWV, Berliner Wiss.-Verlag. ISBN:9783830511625.
- Proxmire, W. (1975). *Compendium of Major Issues in Bank Regulation*. U.S. Government Printing Office.
- Rodriguez, S. (1994). Are Banks Within the European Community Adequately Supervised, *Boston College International and Comparative Law Review*. 17(1), 213-222. <http://lawdigitalcommons.bc.edu/iclr/vol17/iss1/13>.
- Roncalli, T. (2020). *Handbook of financial risk management*. Chapman and Hall/CRC. ISBN:9781351385220.
- Wihlborg, C. (2018). Systemic risk and the organization of the financial system: overview. *Journal of Financial Economic Policy*, 10(2), 202-212. <https://doi.org/10.1108/JFEP-02-2018-0021>.
- World Bank (2024). GDP (current LCU) – Germany. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CN?end=1974&locations=DE&start=1960>